

SOSYAL POLİTİKA ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

yaz
yayınları

Sosyal Politika Alanında Bilimsel Araştırmalar

Editör

Doç.Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

yaz
yayınları

2026

**Sosyal Politika Alanında Bilimsel
Araştırmalar**

Editör: Doç.Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8996-16-6

Mart 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İnsana Yakısr İş Kapsamında Çalışma Sürelerinin Kısaltılması ve Sosyal Politika	1
<i>Eray KARAGÖZ</i>	

Aile Temelli Sosyal Politikaların Toplumsal Cinsiyetli Sonuçları: Bakım Rejimleri ve Sosyal Politika Üzerine Eleştirel Bir Analiz	16
<i>Serkan ÇELİK</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

İNSANA YAKIşIR İş KAPSAMINDA ÇALIşMA SÜRELERİNİN KISALTILMASI VE SOSYAL POLİTİKA

Eray KARAGÖZ¹

1. GİRİş

Küreselleşme süreci ve son yıllarda ivme kazanan dijitalleşme ile yapay zeka devrimi, çalışma hayatında daha önce benzeri görölmemiş bir yapısal dönüşüme neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ve otomasyonun işgücü piyasasında insan emeğine olan talebi azaltması, istihdamın nasıl korunabileceğı ve kitle işsizliğinin nasıl önlenebileceğı sorusunu akademik tartışmaların merkezine taşımıştır. Bu dönüşüm süreci; güvencesiz istihdamın yaygınlaşması, gelir eşitsizliklerinin artması ve bireylerin istihdam edilmelerine rağmen elde ettikleri gelirin yoksulluk sınırının altında kalmasını ifade eden çalışan yoksulluğı olgusunun derinleşmesi gibi ciddi sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir (Kaya, 2020).

Söz konusu sorunların bertaraf edilmesi ve teknolojik değışimin yarattığı yıkıcı etkilere karşı tüm çalışanlar için adil, güvenli ve onurlu çalışma koşullarının sağlanması amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1999 yılında "insana yakışır iş" (decent work) paradigmasını uluslararası gündeme taşımıştır (Ghai, 2006). İnsana yakışır iş kavramı; özgürlük, eşitlik, güvenlik ve insan onuru koşullarında, hakların korunduğı, yeterli ücret ve sosyal güvenlik kapsamının sağlandığı üretken çalışmayı ifade eden çok boyutlu bir çerçevedir. Bu kavram, salt istihdam

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-0315-2021.

yaratmanın ötesinde işyerinde haklar, sosyal koruma ve sosyal diyalog bileşenlerini merkeze alarak çağdaş sosyal politikanın temel rotasını belirlemektedir.

Teknolojinin yükselmesiyle daha da büyüyen işsizlik tehdidi ve insana yakışır iş açığı karşısında, çalışma sürelerinin kısaltılması fikri yeniden güçlü bir politika aracı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Haftalık veya günlük çalışma saatlerinin düşürülmesi, üretim düzeyini koruyarak mevcut iş yükünün daha geniş bir çalışan kitlesine bölüştürülmesi (iş paylaşımı) beklentisini doğurmaktadır (Cahuc & Zylberberg, 2008). Özellikle COVID-19 pandemisi ile uzaktan ve esnek çalışma modellerinin yaygın olarak deneyimlenmesi, çalışma sürelerinin mekân ve zaman bağlamında yeniden kurgulanabileceğini göstermiş ve bu tartışmalara ciddi bir ivme kazandırmıştır. Buna ek olarak, çalışma saatlerinin azaltılmasının yorgunluğu düşürerek saat başına verimliliği artırdığı, iş-yaşam dengesini kurarak bireylerin psikolojik refahına ve öznel iyi oluşlarına pozitif katkı sunduğu ampirik çalışmalarla desteklenmektedir (Kallis vd., 2013; Zeeuw, 2018).

Ne var ki çalışma sürelerinin kısaltılması, güçlü sosyal politika mekanizmalarıyla desteklenmediği takdirde yeni eşitsizlikler yaratma riski taşımaktadır. Saat kısaltmalarının tam ücret telafisi olmaksızın uygulanması durumunda düşük gelirli çalışanların yoksulluk riski artmakta, gelir dağılımındaki bu asimetrik etki mevcut toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirebilmektedir (Fadda, 2016). Bu noktada, insana yakışır işin temel unsurlarından biri olan sosyal güvenlik ve kapsayıcı sosyal politika müdahaleleri kritik bir rol üstlenmektedir (Razavi, 2022). Sosyal güvenlik, çalışma saatlerindeki esnekliklerin çalışanlar aleyhine sonuçlanmasını engelleyen temel bir insan hakkıdır.

Bu çalışmanın amacı, dijitalleşme ve otomasyon çağında yeniden alevlenen çalışma sürelerinin kısaltılması tartışmalarını, ILO'nun insana yakışır iş paradigması ve sosyal politika ekseninde ele almaktır. Çalışmada, alışma süresi azaltımının ekonomik ve sosyal etkileri incelenmekte; bu politikaların insana yakışır iş hedeflerine ulaşmada ne ölçüde etkili olabileceğı ve refah devleti mekanizmalarıyla nasıl desteklenmesi gerektiğı literatür ışığında tartışılmakta ve elde edilen bulgular üzerinden Türkiye işgücü piyasası ve sosyal güvenlik sistemi özelinde politika önerileri geliştirilmektedir.

2. İNSANA YAKIşIR İş

2.1. Kavramın Ortaya ıkışı ve Gelişimi

İnsana yakışır iş (decent work) kavramı, küreselleşmenin çalışma hayatı üzerindeki tahrip edici etkilerinin belirginleştiğı 1990'lı yılların sonunda, yeni bir küresel sosyal politika çerçevesine duyulan ihtiyacın bir sonucu olarak doğmuştur. İlk kez Haziran 1999'da Uluslararası alışma Örgütü (ILO) Genel Direktörü tarafından sunulan bir raporda uluslararası kamuoyunun gündemine taşınan bu kavram, ILO'nun sosyal adalet ve insan onuruna dayalı istihdam anlayışının ağdaş bir tezahürüdür (Ghai, 2006). ILO tarafından insana yakışır iş; özgürlük, eşitlik, güvenlik ve insan onuru koşullarında, hakların korunduğı, yeterli ücret ve sosyal güvenlik kapsamının sağlandığı üretken çalışma olarak tanımlanmaktadır (Machado, Bilo vd., 2011).

Zamanla yalnızca ILO'nun değil, tüm küresel aktörlerin benimsediğı bir hedef haline gelen bu kavram, Birleşmiş Milletler 'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasına da entegre edilmiştir. Gündemin 8. hedefi, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işi teşvik etmek olarak belirlenmiş, bu

durum kavramın uluslararası meşruiyetini en üst düzeye taşımıştır (Vyshnovetska vd., 2020).

2.2. İnsana Yakışır İşin Temel Boyutları

İnsana yakışır iş paradigması, birbirini tamamlayan ve güçlendiren dört temel stratejik hedef etrafında şekillenmektedir:

1. **İstihdam Yaratma:** Sadece iş sayısının artırılmasını değil; yaratılan istihdamın üretken, sürdürülebilir ve yeterli gelir sağlayan nitelikte olmasını gerektirir (Amjad, 2012). Ekonomik büyüme ile işgücü piyasası kurumlarının etkinliği arasında adil bir denge kurulmasını öngörür.
2. **İşyerinde Haklar:** Örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkı, zorla çalıştırmanın ve çocuk işçiliğinin yasaklanması gibi temel çalışma haklarının tanınmasını ve korunmasını kapsar (Saith, 2006). Bu haklar, çalışanların adil muamele görmelerinin güvencesidir.
3. **Sosyal Koruma:** Çalışanların hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sosyal risklere karşı korunmasını sağlayan, sosyal sigorta ve sosyal yardım programlarını içeren geniş bir güvenlik ağıdır (Razavi, 2022).
4. **Sosyal Diyalog:** İşçi, işveren ve hükümet arasında yapıcı bir mekanizmanın kurulması, çalışma ilişkilerinde demokrasinin ve şeffaflığın sağlanmasını ifade eder (Ghai, 2006).

Çalışma sürelerinin insani koşullara çekilmesi, bu dört boyutun tümüyle doğrudan ilişkilidir. Nitekim uzun ve düzensiz çalışma saatleri hem istihdam kalitesini düşürmekte hem işyerinde hak ihlallerine zemin hazırlamakta hem de sosyal diyalogu zayıflatmaktadır.

2.3. İnsana Yakışır İş Açığı ve Çalışan Yoksulluğu

Çalışma hayatında insana yakışır iş niteliklerinin bulunmadığı durumlar, literatürde "insana yakışır iş açığı" (decent work deficit) olarak kavramsallaştırılmaktadır (Kaya, 2020). Bu açık; işsizlik, güvencesiz istihdam, sosyal koruma eksikliği ve aşırı çalışma saatleri gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. İnsana yakışır iş açığının en dramatik sonuçlarından biri ise çalışan yoksulluğudur.

Çalışan yoksulluğu, bireylerin istihdam edilmelerine rağmen elde ettikleri ücretin yoksulluk sınırının altında kalmasını ifade etmektedir (Kaya, 2020). Özellikle kısmi süreli çalışma ve geçici çalışma gibi güvencesiz istihdam biçimlerinde yoksullaşma riski çok daha yüksektir. Bu durum, yalnızca istihdam yaratmanın yeterli olmadığını, yaratılan işlerin çalışma süresi, ücret ve sosyal koruma kalitesinin de belirleyici olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İnsana yakışır iş açığının kapatılması; işgücü piyasası düzenlemelerinin güçlendirilmesi, asgari ücret politikalarının etkinleştirilmesi ve çalışma sürelerinin optimal düzeylere çekilmesiyle mümkündür.

3. ÇALIşMA SÜRELERİ

3.1. Çalışma Sürelerinin Kısaltılması Kavramı

Çalışma sürelerinin kısaltılması, doğrudan haftalık, günlük veya yıllık standart çalışma saatlerinin azaltılmasını ifade eden temel bir işgücü piyasası politikasıdır. Bu politika, üretim düzeyini koruyarak mevcut iş yükünün daha fazla sayıda çalışana bölüştürülmesine (iş paylaşımı) olanak tanır (Cahuc & Zylberberg, 2008). Ancak bu kavramın akademik ve pratik çerçevede doğru değerlendirilebilmesi için "ücret telafisi" ve "fazla mesai" dinamiklerinin göz önünde bulundurulması elzemdir.

Eğer alışma saatleri düşürülürken toplam gelir korunursa (tam ücret telafisi), işletmelerin birim işgücü maliyetleri artacağı için istihdamın genişlemesi zorlaşmaktadır (Cahuc & Zylberberg, 2008). Öte yandan, azalan saatlerin karşılığının "cretsiz veya düşük ücretli fazla mesai" ile telafi edilmesi durumu, yasal çalışma süresi düşse dahi fiili srenin değişmemesine yol açarak politikanın istihdam yaratma ve insana yakışır iş sağlama hedeflerini zayıflatmaktadır (Masui, 2009).

3.2. Ekonomik ve Teknolojik Etkiler (Yapay Zeka Modeli)

Günümüzde alışma sürelerinin kısaltılması tartışmaları, salt sosyal bir talep olmaktan çıkıp, yapay zeka ve dijitalleşmenin yarattığı teknolojik işsizlik riskine karşı yapısal bir zorunluluk haline gelmiştir. Robotik otomasyon ve yapay zekanın bilişsel görevleri devralması, kitle istihdamının daralmasına yönelik ciddi endişeler doğurmaktadır (Skidelsky, 2019). Bu bağlamda çalışma sürelerinin azaltılması, teknolojinin ikame ettiği emek gücünü piyasada tutmak için bir tampon mekanizma olarak grlmektedir.

Ancak ekonomik modeller bu müdahalenin sonuçlarının karmaşık olduğunu göstermektedir. Rekabetçi piyasa modeline göre, saatlerin azalmasıyla artan maliyetler firmaları yeni personel alımından ziyade sermaye yoğun (*yapay zeka ve makineleşme*) yatırımlara hız vermeye teşvik edebilir (Tsoukatou, 2019; Schank, 2015). Toplu pazarlık modelinde ise sendikalar, üyelerinin hem gelirini korumak hem de daha az çalışmalarını sağlamak amacıyla stratejiler geliştirir (Tsoukatou, 2019). Sendikal gücünü yüksek olduğu ve devlet teşvikleriyle desteklendiği koordineli sistemlerde süre kısaltmaları istihdam kayıplarını nleyebilirken; rekabetçi ve güvencesiz piyasalarda maliyet baskısı yaratmaktadır.

3.3. Psikolojik ve Sosyal Refah Etkileri

İnsana yakışır iş paradigmasının temel hedeflerinden biri olan insan onuruna yaraşır yaşam, çalışma sürelerinin bireysel refah üzerindeki etkileriyle doğrudan ilişkilidir. Çalışma sürelerinin makul ölçülere çekilmesi, kronik stres ve yorgunluğu azaltarak bireylerin "znel iyi oluş" (Subjective Well-Being - SWB) seviyelerine pozitif katkı sağlamaktadır (Zeeuw, 2018). Yapılan ampirik çalışmalar, psikolojik sağlık açısından optimal haftalık çalışma sresinin ortalama 36.5 saat civarında olduğunu göstermektedir (Zeeuw, 2018).

Ayrıca, dinlenme sürelerinin artmasıyla bilişsel yorgunluğu azalması, işyerinde saat başına düşen retkenliğu ve yenilikçilik potansiyelini artırmaktadır (Tsoukatou, 2019). "ğrenme eğrisi" kavramı bağlamında, çalışanların aşırı yorgunluk hissetmeden görevlerine odaklanabilmeleri, verimliliğu sürdürülebilir kılmaktadır (Lee & Lim, 2014). Ne var ki, çalışma süresi kısalmasına rağmen tam ücret telafisi sağlanmadığında ortaya çıkan gelir kaybı, çalışanlarda finansal stres yaratmakta ve bu durum artan boş zamanın psikolojik faydalarını tamamen ortadan kaldıracılabilmektedir (Börsch-Supan, 2002; Kallis vd., 2013).

4. SOSYAL POLİTİKA

4.1. Refah Devletin Dönüşümü ve Sosyal Güvenlik İkilemi

Çalışma sürelerinin kısaltılması tartışmaları, refah devletin yaşadığu yapısal dönüşümden bağımsız düşünülemez. 1970'lerin sonuna kadar "altın çağını" yaşayan refah devleti modelinde, sosyal koruma vatandaşlar için tartışmasız bir hak, devlet için ise temel bir ykmllk olarak kabul edilmiştir. Ancak 1980 sonrası küresel gelişmeler ve neo-

liberal ekonomi politikalarının etkisiyle bu yükümlölüklerde ciddi bir geri çekilme yaşanmıştır. Bu dönüşüm süreci; işgücü piyasalarında esnekleşmeyi hızlandırmış, güvencesiz çalışma biçimlerini yaygınlaştırmış ve geleneksel sosyal sigorta sistemlerinin etkinliğini sorgulanır hale getirmiştir.

Refah devletinin altın çağı olarak adlandırılan 1970'lere kadar olan dönemde, devletlerin sosyal politika harcamalarında artış yaşanmış, sosyal koruma ve sosyal güvenlik vatandaşlar için bir hak, devlet için ise bir yükümlölük olarak görölmeğe başlanmıştır. Ancak, 1980 sonrası küresel gelişmeler ve neo-liberal ekonomi politikalarıyla birlikte değişen anlayış, geçmiş dönemde refah devletinin temel sorumluluğu olarak görölün yükümlölüklerde bir geri çekilme yaratmıştır (Işık, 2018).

ILO'nun "insana yakışır iş" paradigmasını uluslararası gündeme taşıması, tam da refah devletinin geri çekilmesinin yarattığı bu kurumsal boşluğu doldurma ve sosyal güvenliği yeniden temel bir insan hakkı olarak konumlandırma amacı taşımaktadır. Esnekleşme dalgasının bir parçası olarak gündeme gelen çalışma sürelerinin kısaltılması politikaları, şayet güçlü sosyal politika araçlarıyla desteklenmezse, insana yakışır iş açıklarının artmasına ve çalışan yoksulluğunun daha da yaygınlaşmasına zemin hazırlayabilir.

4.2. Gelir Dağılımı ve Devlet Müdahalesi

Sosyal politika bağlamında çalışma sürelerinin kısaltılmasının en kritik makroekonomik sonucu, gelir dağılımı ve toplumsal eşitsizlikler üzerindeki potansiyel tahribatıdır. Literatür, gelir dağılımındaki bozulmaların toplam tüketim eğilimini düşürdüğünü ve bu durumun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir çarpan etkisi yarattığını ortaya koymaktadır (Fadda, 2016). Çalışma saatleri azaltılırken tam ücret telafisi sağlanmazsa, özellikle düşük ücretli ve güvencesiz sektörlerde çalışan bireyler doğrudan gelir kaybına uğramaktadır.

Bu asimetrik etkiyi dengelemek ve gelir kayıplarını önlemek adına devletin sosyal politika bağlamında aktif müdahalesi şarttır. Örneğin, Fransa'nın 35 saatlik yasal haftaya geçiş sürecinde, üretim maliyetleri artan işletmelere devlet tarafından mali teşvikler sağlanmış ve azalan süreyi telafi etmek için vergi indirimleri uygulanmıştır (Tsoukatou, 2019). Bu tür sübvansiyonlar ve vergi indirimleri; devletin hem istihdamı koruma hem de çalışanların gelir seviyesini muhafaza etme yönündeki sosyal politika yükümlölüklerinin somut birer örneğidir.

4.3. Sosyal Koruma Tabanları (SPF) ve Evrensel Sosyal Güvenlik

Teknolojik işsizlik riski ve çalışma sürelerinin esnekleşmesi karşısında, geleneksel istihdama dayalı sosyal güvenlik sistemleri yetersiz kalmaktadır. ILO, bu yeni dönemin risklerine karşı 2012 yılında kabul ettiğı 202 No'lu Tavsiye Kararı ile "Sosyal Koruma Tabanları" (Social Protection Floors - SPF) yaklaşımını uluslararası politika gündemine almıştır (Berten & Kaasch, 2025). SPF yaklaşımı, çalışma statüsünden veya süresinden bağımsız olarak, tüm nüfusun yaşam döngüsü boyunca temel bir gelir güvencesine ve sağlık hizmetlerine erişimini garanti altına almayı amaçlayan kapsayıcı bir politika çerçevesidir.

Çalışma sürelerinin kısaltılması ve iş paylaşımı modelleri uygulandığında, gelirleri düşen veya kısmi süreli çalışmak zorunda kalan bireylerin yoksulluk riskinden korunması ancak SPF gibi evrensel sosyal güvenlik yaklaşımlarıyla mümkündür. Evrensel yaklaşım, sosyal güvenliğin yalnızca tam zamanlı ve formal sektörde çalışanların bir ayrıcalığı değil, tüm nüfusun hakkı olduğunu vurgular (Razavi, 2022; Koehler, 2025). Vergi finansmanlı sosyal yardım programları ile sosyal sigorta primlerinin entegre edildiğı bu sistemler; çalışma sürelerinin

insanileştirilmesi sürecinde çalışanların ekonomik şoklara karşı korunmasını ve "insana yakışır iş" idealinin fiilen hayata geçirilmesini sağlayacak en güçlü sosyal politika kalkanıdır.

Güçlü sosyal güvenlik sistemleri, çalışanların daha güvenli ve üretken bir şekilde çalışmalarını sağlayarak, insana yakışır iş hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Bu karşılıklı ilişki, sosyal güvenlik ve insana yakışır işin "aynı madalyonun iki yüzü" olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır (Kaiser, vd., 2025).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme, dijitalleşme ve yapay zeka gibi makro dinamiklerin çalışma hayatında yarattığı yapısal sarsıntılar, istihdamın korunması ve insana yakışır iş hedeflerinin gerçekleştirilmesi noktasında yeni politika arayışlarını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, teknolojik işsizlik tehdidi ve çalışan yoksulluğu gibi modern dönem krizlerine karşı, çalışma sürelerinin kısaltılmasının ve sosyal politika kalkanlarının entegre bir biçimde kullanılmasının aciliyetini ortaya koymaktadır.

Çalışma sürelerinin kısaltılması, kitle işsizliğini önlemek ve mevcut iş yükünü adil bir biçimde paylaştırmak adına güçlü bir işgücü piyasası aracı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, azalan çalışma saatleri sayesinde bireylerin iş-yaşam dengesini kurabilmesi, aşırı yorgunluğun önlenmesi ve öznel iyi oluş seviyelerinin artması, "insan onuruna yaraşır" bir çalışma hayatının temel dinamiklerindendir. Ancak bu çalışmanın literatür tartışmalarında açıkça vurgulandığı üzere, saat azaltımı tek başına tüm sorunları çözen sihirli bir değnek değildir. Uygulamanın başarıya ulaşması; rekabetçi piyasa baskılarının, ücret telafisi zorluklarının ve kayıt dışı fazla mesai pratiklerinin etkin bir şekilde yönetilmesine bağlıdır. cret

telafisi sağlanmadan yapılan süre kısaltmaları, düşük vasıflı çalışanlar nezdinde gelir dağılımını bozarak çalışan yoksulluğunu daha da derinleştirme riski taşımaktadır.

Bu kritik noktada, ILO'nun insana yakışır iş gündemi ve devletin sosyal politika müdahaleleri köprü işlevi görmektedir. Daralan gelirler, esnekleşen mesailer ve atipik istihdamın yaygınlaşması karşısında, refah devletinın geleneksel ve sadece formal istihdama dayalı sosyal güvenlik modelleri artık yetersiz kalmaktadır. Bu kurumsal boşluğu doldurmak için, Sosyal Koruma Tabanları (SPF) ve evrensel sosyal güvenlik yaklaşımlarının hayata geçirilmesi önemli bir gündem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal tartışmaları ışığında, politika yapıcılara ve gelecekteki akademik çalışmalara yönelik řu öneriler geliştirilmiştir:

- **Ücret Telafisi ve Asgari Gelir Güvencesi:** Çalışma sürelerinin kısaltılması politikaları mutlaka asgari ücret düzenlemeleri ve ücret telafisi mekanizmaları ile eşgüdümlü olarak tasarlanmalıdır. Olası gelir kayıpları, devlet destekli sübvansiyonlar veya vergi indirimleriyle dengelenmelidir.
- **Sosyal Koruma Tabanlarının Tesisi:** Çalışma süresi kısalan, kısmi süreli çalışan veya yapay zeka devrimiyle işini kaybeden bireyleri kapsayacak evrensel nitelikte sosyal koruma tabanları ulusal mevzuatlara entegre edilmelidir.
- **Kayıt Dışılığın ve Ücretsiz Fazla Mesainin Önlenmesi:** Yasal çalışma sürelerinin düşürölmesinin fiili bir istihdam artışı yaratabilmesi için, kayıt dışı çalışma ve ücretsiz fazla mesai uygulamaları sıkı bir biçimde denetlenmeli ve yaptırımlara bağlanmalıdır.

- **Teknolojik Verimliliğin Refaha Dönüştürölmesi:** Yapay zeka ve otomasyonun getirdiği verimlilik artışları sadece sermaye birikimine değil; daha kısa iş günleri ve artan sosyal haklar yoluyla çalışanların yaşam kalitesine yansıtılmalıdır.
- **Sosyal Diyalog Mekanizmalarının İşletilmesi:** Süre kısaltımları tepeden inme yasal zorunluluklardan ziyade, işçi sendikaları, işveren sendikaları ve devletin katılımıyla üçlü sosyal diyalog mekanizmaları (toplu pazarlık) üzerinden, sektörel dinamikler dikkate alınarak hayata geçirilmelidir.

Sonuç olarak, insana yakışır iş idealinin gerçekleştirilmesi; çalışma sürelerinin çağın gerekleriyle uyumlu hale gelecek şekilde düzenlenmesi ile evrensel sosyal koruma politikalarının varlığıyla birlikte olduğunun kabul edilmesine bağlıdır. 21. yüzyılın çalışma hayatı krizleri, ancak ekonomik büyümenin sosyal adaletle dengelendiği yeni bir refah paradigması ile aşılabilir.

KAYNAKÇA

- Amjad, R. (2012). Generating Decent Work: How labour market institutions matter. *MPRA Paper 60072, University Library of Munich, Germany*
- Berten, J. ve Kaasch, A. (2025). Social protection floors as a knowledge object: Examining their place within the Decent Work and Sustainable Development Agenda. M. Moore, C. Scherrer ve M. van der Linden (Ed.), *The Elgar companion to decent work and the sustainable development goals*. (ss. 604–614). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781035300907.00059>
- Börsch-Supan, A. (2002). *Reduction of working time: Does it decrease unemployment?* (MEA Tartışma Metni No. 03). Munich Center for the Economics of Aging (MEA).
- Cahuc, P., & Zylberberg, A. (2008). Reduction of working time and unemployment. In T. Boeri, M. Burda, & F. Kramarz (Eds.), *Working hours and job sharing in the EU and USA* (pp. 20–45). Oxford University Press.
- Fadda, S. (2016). Labour coefficients reduction and working time reduction. *Argomenti*, (4), 67–87. <https://doi.org/10.14276/1971-8357.557>
- Ghai, D. P., International Labour Organization, & International Institute for Labour Studies. (2006). *Decent work: objectives and strategies* (pp. xii, 224 p. :). ILO.
- Işık, V. (2018). Refah Devletinin Dönüşüm Süreci ve “Düzgün İş” Kapsamında Sosyal Güvenlik Anlayışı. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 109-128. <https://doi.org/10.32331/sgd.493009>.
- Kallis, G., Kalush, M., O.Flynn, H., Rossiter, J., & Ashford, N. (2013). “Friday off”: Reducing Working Hours in

- Europe. *Sustainability*, 5(4), 1545-1567. <https://doi.org/10.3390/su5041545>.
- Kaya, S. (2020). İnsana yakışır iş aığı: alışan yoksulluğu açısından bir değerlendirme. *Journal of Social Policy Conferences*, 79, 1-36. <https://doi.org/10.26650/JSPC.2020.79.0046>.
- Koehler, G. (2025). Universal versus employment-based social protection? In *Decent Work and Welfare States*. <https://doi.org/10.4337/9781035300907.00060>.
- Lee, D., & Lim, H. (2014). *Nonlinearity in nexus between working hours and productivity* (BOK Working Paper No. 2014-24). Economic Research Institute, Bank of Korea.
- Machado, Ana Flavia; Fontes, Gustavo Geaquinto; Antigo, Mariangela Furlan; Gonzalez, Roberto Henrique Siczkowski; Soares, Fábıo Veras (2011). Assessment of the implications of the Bolsa Família Programme for the Decent Work Agenda, Working Paper, No. 85, *International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC-IG)*, Brasilia
- Masui, M. (2009). *Working time reduction, unpaid overtime work and unemployment*. Department of Economics, Soka University.
- Razavi, S. (2022). Making the right to social security a reality for all workers. *The Indian Journal of Labour Economics*, 65, 269-294. <https://doi.org/10.1007/s41027-022-00378-6>.
- Saith, A. (2006). Social protection, decent work and development. *International Institute for Labour Studies*.
- Schank, T. (2015). Employment effects of longer working hours. *IZA World of Labor*, 216 doi: 10.15185/izawol.216

- Seeleib-Kaiser, M., Shvyrev, L., & Sowula, J. (2025). Decent work and welfare states: Two sides of the same coin? In M. Moore, C. Scherrer, & M. van der Linden (Eds.), *The Elgar companion to decent work and the sustainable development goals* (pp. 577–603). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781035300907.00058>
- Skidelsky, R. (2019). *How to achieve shorter working hours*. Progressive Economy Forum.
- Tsoukatou, V. (2019). *Examination of the correlation between working time reduction and employment*. RePEc: Research Papers in Economics.
- Vyshnovetska, S., Amelicheva, L., Olefir, V., Ierko, G., & Petrenko, G. (2020). TRENDS in legal regulation of social protection as a pillar of decent work and a moving force of sustainable development. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 8(3), 545–552. <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.8359>
- Zeeuw, de. N. (2018). *The effect of working hours on subjective well-being* [Master's thesis, Erasmus University Rotterdam]. Erasmus University Thesis Repository.

AİLE TEMELLİ SOSYAL POLİTİKALARIN TOPLUMSAL CİNSİYETLİ SONUÇLARI: BAKIM REJİMLERİ VE SOSYAL POLİTİKA ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ

Serkan ÇELİK¹

1. GİRİŐ

Sosyal politika disiplininde aile, refahın üretimi, dağıtımı ve yeniden üretiminin temel kurumsal aktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle refah devletinin kriz dönemlerinde ve neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinde, ailenin sosyal risklerin yönetimindeki rolü daha da görünür hale gelmiştir. Sosyal politika literatüründe aile, yalnızca özel alanın bir unsuru değil; kamusal politikalarla şekillenen ve yönlendirilen bir refah mekanizması olarak ele alınmaktadır (Esping-Andersen, 1999). Bu çerçevede aile, devlet ve piyasa ile birlikte refahın üretiminde üçlü bir sacayağının parçası olarak konumlandırılmakta; sosyal risklerin hangi ölçüde ve hangi aktörler tarafından üstlenileceğı sorusu, doğrudan sosyal politika tasarımlarının merkezine yerleşmektedir.

Refah devletinin dönüşümüne ilişkin literatür, 1970'lerden itibaren artan mali baskılar, demografik değişimler ve istihdam yapısındaki dönüşümlerle birlikte, kamusal refah mekanizmalarının kısmen geri çekildiğini ve aileye atfedilen rollerin genişlediğini göstermektedir (Esping-Andersen, 1999). Bu süreçte aile, sosyal politikanın pasif bir arka plan unsuru olmaktan çıkarak, sosyal risklerin yönetiminde aktif bir politika

¹ Araştırma Görevlisi Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ORCID: 0000-0002-5835-1300.

aracı haline gelmiştir. Ancak bu dönüşüm, toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Aile temelli sosyal politikalar, refahın sağlanması aileyi “doğal”, “ncelikli” ve “vazgeçilmez” bir birim olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşımda aile, bakımın, dayanışmanın ve sosyal desteğin birincil mekânı olarak kabul edilir. Ancak bu varsayım toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından nötr değildir. Feminist sosyal politika literatürü, aile merkezli politika tasarımılarının çoğu zaman kadınların ücretsiz bakım emeğini varsaydığını ve bu emeği refah rejiminin görünmez dayanağı haline getirdiğini ortaya koymuştur (Lewis, 1992; Orloff, 1993).

Kadınların ev içi emek ve bakım sorumlulukları, aile temelli sosyal politika çerçevesinde çoğu zaman “doğal” ve “kendiliğinden” kabul edilmekte; bu durum bakım emeğinin toplumsal ve ekonomik değerinin grnmezleşmesine yol açmaktadır. Orloff’un (1993) sosyal hakların toplumsal cinsiyetli karakterine ilişkin çalışması, sosyal vatandaşlığın aile ilişkilerinden bağımsız dşnlemeyeceğini ve aile temelli düzenlemelerin kadınların bireysel hak kapasitesini sınırlayabileceğini göstermiştir. Benzer biçimde Lewis (1992), refah rejimlerinin erkek geçim sağlayıcı modele dayalı varsayımlarının, kadınları sosyal politikanın ikincil öznesi konumuna ittiğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda aile temelli sosyal politikalar, yalnızca yoksulluğın azaltılması veya sosyal risklerin yönetilmesi açısından değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da değerlendirilmelidir. Bakım emeğinin kim tarafından, hangi koşullarda ve hangi kurumsal düzenlemelerle karşılandığı, kadınların emek piyasasına katılımı, istihdam biçimleri ve sosyal vatandaşlık statüsü üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Daly & Lewis, 2000). Bakımın kamusal

hizmetler yerine aile içine bırakıldığı rejimlerde, kadınların istihdamdan çekilme, yarı zamanlı veya güvencesiz işlerde yoğunlaşma olasılığı artmaktadır.

Sosyal politika tasarımları bakım emeğini görünmez kıldığında, bu emek üzerinden işleyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri de politika tartışmalarının dışında kalmaktadır. Oysa bakım emeği, refahın yeniden üretimi açısından merkezi bir işleve sahiptir ve bu emeğin kimler tarafından ve hangi bedellerle karşılandığı, toplumsal eşitsizliklerin seyrini doğrudan etkilemektedir (Daly & Lewis, 2000).

Türkiye bağlamında aile temelli sosyal politikalar, sosyal politikanın merkezinde yer almaktadır. Sosyal yardımların büyük ölçüde hane temelli olarak kurgulanması, bakım hizmetlerinin sınırlı olması ve “aileyi güçlendirme” söyleminin politika belgelerinde sıkça vurgulanması, Türkiye’nin güçlü familialist karakterini yansıtmaktadır (Buğra & Keyder, 2006; Dedeoğlu, 2022). Türkiye’de sosyal politika, uzun süre formel istihdama dayalı sosyal güvenlik sisteminin dışında kalan geniş kesimleri, aile içi dayanışma mekanizmaları yoluyla koruma eğiliminde olmuştur.

Buğra ve Keyder’e (2006) göre, Türkiye’de refah rejimi, kamusal sosyal hizmetlerin sınırlılığı nedeniyle aileyi sosyal risklerin yönetiminde fiili bir refah sağlayıcısı haline getirmiştir. Bu yapı, kadınların bakım emeğini sosyal politikanın örtük dayanağına dönüştürmüştür. Dedeoğlu (2022) ise Türkiye’de aile temelli sosyal politikaların, son yıllarda neo-paternalist bir yönelim kazanarak kadınların bakım ve annelik rollerini daha da pekiştirdiğini ileri sürmektedir.

Bu makalenin temel amacı, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini sosyal politika literatürü çerçevesinde kapsamlı biçimde analiz etmektir. Bu doğrultuda çalışma, aile temelli politikaların

cinsiyetçi sonuçlarını yalnızca niyetler veya söylemler üzerinden değil; kurumsal tasarım, politika araçları ve uygulama mekanizmaları üzerinden ele almaktadır. Böylece aile temelli sosyal politikaların, toplumsal cinsiyet ilişkilerini hangi kanallar aracılığıyla yeniden ürettiği ortaya konulmaktadır.

Bu çerçevede makale řu temel sorulara yanıt aramaktadır:

- Aile temelli sosyal politikalar hangi kurumsal ve ideolojik mekanizmalar aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir?
- Familializm ve defamilialization kavramları sosyal politika analizinde nasıl kullanılabilir ve bu kavramlar cinsiyet eşitliği açısından ne tür analitik imkânlar sunmaktadır?
- Türkiye’de aile temelli sosyal politikalar, bakım rejimi ve kadın istihdamı açısından ne tür yapısal ve uzun vadeli sonuçlar doğurmaktadır?

Bu sorular doğrultusunda makale, hem kuramsal tartışmaları sistematikleştirmeyi hem de Türkiye örneği üzerinden aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyetli sonuçlarını karşılaştırmalı bir sosyal politika perspektifi içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyetli sonuçlarını inceleyen uluslararası sosyal politika literatürü ile Türkiye üzerine yapılan akademik çalışmaları bir araya getiren eleştirel bir derleme makalesi niteliği taşımaktadır. Makale, feminist refah devleti literatürü, bakım rejimleri tartışmaları ve familializm/defamilialization kavramsallaştırmaları etrafında gelişen kuramsal tartışmaları sistematik biçimde ele almakta ve bu literatürü Türkiye bağlamındaki sosyal politika dönüşümleriyle birlikte değerlendirmektedir. Bu doğrultuda çalışma, ampirik veri üretmeyi amaçlayan bir araştırma

tasarımından ziyade, mevcut literatürün kavramsal ve analitik bir sentezini sunarak aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini daha bütüncül bir çerçevede tartışmayı hedeflemektedir.

Bu makale, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini yalnızca normatif söylemler veya politika hedefleri üzerinden değil, bu politikaların kurumsal tasarımında yer alan yapısal mekanizmalar üzerinden analiz etmeyi de amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretme biçimlerini dört temel mekanizma etrafında sistematik biçimde tartışmaktadır: bakım sorumluluklarının aile içine devredilmesi, bakım için nakit transferlerinin yaygınlaşması, koşulluluk ve annelik merkezli sosyal yardım düzenlemeleri ile sosyal hakların hane temelli kurgulanması. Bu mekanizmaların birlikte ele alınması, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyetli sonuçlarını daha bütüncül bir biçimde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde geliştirilen kuramsal çerçeve, sosyal politika literatüründe aile, bakım ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini inceleyen temel tartışmalara dayanmaktadır. Özellikle feminist refah devleti literatürü (Lewis, 1992; Orloff, 1993; Daly & Lewis, 2000), refah rejimleri yaklaşımı (Esping-Andersen, 1990, 1999), familializm ve defamilialization tartışmaları (Leitner, 2003; Saraceno & Keck, 2010) ile bakım rejimleri üzerine yapılan çalışmalar bu analizin temel kuramsal dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu literatür, refah devletlerinin yalnızca piyasa ve sınıf ilişkileri üzerinden değil; aynı zamanda bakım emeğinin örgütlenme biçimleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden de analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle

makalenin kuramsal çerçevesi, bakım emeğinin kurumsal örgütlenmesi ile sosyal hakların toplumsal cinsiyetli karakteri arasındaki ilişkiyi merkeze alan bir yaklaşım üzerine kurulmuştur.

2.1. Sosyal Politika Analizinde Toplumsal Cinsiyetin Yeri

Toplumsal cinsiyet, sosyal politikanın hem hedef kitlesini hem de sonuçlarını belirleyen temel analitik kategorilerden biridir. Geleneksel sosyal politika analizleri, sosyal hakları çoğunlukla ücretli emek ve formel istihdam ilişkileri üzerinden tanımlamış; bakım emeğini ve ev içi çalışmayı analizin dışında bırakmıştır (Esping-Andersen, 1990).

Feminist sosyal politika literatürü ise bu yaklaşımı eleştirerek, refahın yalnızca piyasada değil; aile içinde ve büyük ölçüde kadınların emeğiyle üretildiğini göstermiştir (Daly & Lewis, 2000). Bu çerçevede sosyal politika, toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten veya dönüştüren bir kurumsal alan olarak ele alınmaktadır.

Orloff'un (1993) sosyal hakların toplumsal cinsiyetli karakterine ilişkin çalışması, kadınların sosyal vatandaşlık statüsünün aile ilişkilerinden bağımsız düşünölemeyeceğini ortaya koymuştur. Sosyal haklara erişimin evlilik, annelik veya bakım rolleri üzerinden tanımlanması, kadınların bireysel sosyal hak kapasitesini sınırlandırmaktadır.

2.2. Familializm: Kavramsal Çerçeve ve Sosyal Politika Bağlantısı

Familializm, refahın sağlanmasında ailenin üstlendiği rolü açıklamak için kullanılan temel kavramlardan biridir. Familialist refah rejimlerinde bakım ve sosyal destek büyük ölçüde aile içi dayanışmaya dayandırılmakta; devletin rolü ikincil veya tamamlayıcı olarak kurgulanmaktadır (Leitner,

2003). Leitner'in (2003) geliştirdiği familializm tipolojisi, aile temelli sosyal politikaların farklı biçimlerini analiz etmek açasından önemlidir. Bu tipolojiye göre bazı rejimler aile bakımını aktif biçimde desteklerken, bazıları aileyi bakımın tek sorumlusu olarak bırakmakta; bazıları ise kamusal hizmetlerle aile bakımını ikame etmektedir. Bu ayrım, toplumsal cinsiyet açasından kritik sonuçlar doğurmaktadır. Aile bakımının desteklendiği veya varsayıldığı rejimlerde bakım emeği çoğu zaman kadınlar tarafından üstlenilmekte; bu durum kadınların emek piyasasına katılımını sınırlamaktadır (Lewis, 2001).

Türkiye'de familializm, yalnızca sosyal politika araçlarıyla değil; güçlü bir aile ideolojisiyle de desteklenmektedir. Aile, sosyal dayanışmanın ve ahlaki düzenin temel unsuru olarak sunulmakta; bu durum sosyal politikanın cinsiyetçi etkilerini pekiştirmektedir.

2.3. Defamilialization ve Sosyal Hakların Bireyselleşmesi

Defamilialization kavramı, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için aile ilişkilerine bağımlı olmadan sosyal haklara erişebilme kapasitesini ifade etmektedir. Esping-Andersen (1999), bu kavramı refah rejimlerinin bireylere sağladığı bağımsızlık düzeyini ölçmek için kullanmıştır. Defamilialization kapasitesi yüksek olan rejimlerde bakım hizmetleri kamusal olarak sunulmakta; sosyal güvenlik hakları bireysel temellidir. Bu durum, kadınların aile içindeki bağımlı konumunu zayıflatmakta ve sosyal vatandaşlık statülerini güçlendirmektedir (Lister, 2003). Buna karşılık familialist rejimlerde sosyal hakların hane temelli kurgulanması, kadınların ekonomik ve sosyal bağımlılığını artırmaktadır. Orloff'un (1993) vurguladığı gibi, sosyal hakların bireyselleşmediği koşullarda kadınların toplumsal eşitliği sağlanamaz.

Türkiye’de defamilialization kapasitesi sınırlıdır. Kamusal bakım hizmetlerinin yetersizliği, sosyal yardımların hane temelli olması ve kadın istihdamının düşük seyretmesi, kadınların aileye bağımlılığını artırmaktadır (Kılıç, 2010; Dedeoğlu, 2022).

2.4. Erkek Geçim Sağlayıcı Model ve Bakım Rejimleri

Erkek geçim sağlayıcı modeli, refah devletlerinin tarihsel olarak erkekleri ücretli emek piyasasının, kadınları ise bakım alanının merkezine yerleştirdiğini ifade etmektedir. Lewis (1992), bu modelin sosyal politika tasarımlarında uzun süre belirleyici olduğunu göstermiştir. Her ne kadar bu modelin normatif gücü zayıflamış olsa da, aile temelli sosyal politikalarda erkek geçim sağlayıcı varsayımının izleri sürmektedir. Bakımın aile içinde ve ücretsiz olarak karşılanacağı beklentisi, kadınların bakım rollerini kalıcılaştırmaktadır (Lewis, 2001). Bakım rejimleri yaklaşımı, bakımın kim tarafından, hangi kaynaklarla ve hangi kurumsal düzenlemelerle sağlandığını analiz etmektedir. Bu yaklaşım, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet etkilerini anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır (Daly & Lewis, 2000).

3. AİLE TEMELLİ SOSYAL POLİTİKALARDA CİNSİYETÇİ MEKANİZMALAR

Aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşişsizliğini yeniden üretme biçimleri, çoğu zaman açık ayrımcılık içermeyen; ancak kurumsal tasarım, hedefleme stratejileri ve teşvik yapıları yoluyla işleyen dolaylı mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Lewis’e (2001) göre, modern refah devletlerinde cinsiyet eşişsizliği artık çoğu zaman açık normlar üzerinden değil, “sessiz politika düzenekleri” aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda

aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçları, politika niyetlerinden ziyade, bu politikaların nasıl tasarlandığı, hangi aktörleri varsaydığı ve hangi davranışları teşvik ettiği üzerinden analiz edilmelidir. Feminist sosyal politika literatürü, bu tür politikaların kadınları çoğu zaman dışlamadığını; fakat onları bakım rolleri içine hapseden bir kurumsal mantık ürettiğini ortaya koymuştur (Orloff, 1993; Daly & Lewis, 2000).

Bu bölümde, aile temelli sosyal politikalarda cinsiyetçi sonuçlar üreten dört temel mekanizma ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır:

- Bakımın kamusal sorumluluk olmaktan çıkarılması,
- Nakit transferleri ve bakım için nakit politikaları,
- Koşulluluk ve annelik merkezli hedefleme,
- Sosyal hakların hane temelli kurgulanması.

3.1. Bakımın Kamusal Sorumluluk Olmaktan Çıkarılması

Bakım emeği sosyal politika analizinde uzun süre ikincil bir kategori olarak ele alınmış; refahın üretimi büyük ölçüde ücretli emek ve gelir transferleri üzerinden tanımlanmıştır (Esping-Andersen, 1999). Feminist literatür ise bu yaklaşımı eleştirerek, bakım emeğinin refah rejimlerinin sürdürülebilirliği açısından merkezi bir rol oynadığını ortaya koymuştur (Daly & Lewis, 2000).

Aile temelli sosyal politikalar, bakım ihtiyacının aile içinde karşılanacağı varsayımına dayandığında, bakım emeği fiilen kamusal sorumluluk alanının dışına itilmektedir. Bu durum bakımın “doğal”, “karşılıksız” ve çoğunlukla kadınlara ait bir faaliyet olarak görülmesini pekiştirmektedir (Lewis, 1992). Kamusal bakım hizmetlerinin yetersiz olduğu rejimlerde, kadınlar bakım sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalmakta;

bu da kadınların emek piyasasına katılımını sınırlamaktadır. Korpi'ye (2000) göre, bakım hizmetlerinin kamusal olarak sunulmadığı refah rejimlerinde, kadın istihdamı yapısal olarak düşük seyretmektedir.

Türkiye örneğinde, erken çocukluk eğitimi ve bakımı ile yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin sınırlı olması, bakımın aile içine devredilmesini zorunlu kılmaktadır. Dedeoğlu (2012), bu durumun kadınların yaşam döngüsü boyunca kesintili ve güvencesiz istihdam biçimlerine yönelmesine yol açtığını belirtmektedir.

3.2. Nakit Transferleri ve Bakım İçin Nakit Politikaları

Aile temelli sosyal politikalarda yaygın olarak kullanılan bir diğer mekanizma, bakım ihtiyacının kamusal hizmetler yerine nakit transferleri yoluyla karşılanmasıdır. Da Roit ve Le Bihan'ın (2010) karşılaştırmalı çalışması, bakım için nakit (cash-for-care) programlarının Avrupa refah devletlerinde giderek yaygınlaştığını göstermektedir. Bu tür programlar ilk bakışta ailelere esneklik ve seçim özgürlüğü sunuyor gibi görünse de uygulamada bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmesine yol açmaktadır. Nakit transferleri, bakımın kamusal bir hak olarak tanınmasını sağlamaktan ziyade, aile içinde kalmasını teşvik etmektedir (Daly, 2022).

Bakım için nakit politikalarının cinsiyetçi etkileri, bu transferlerin çoğu zaman düşük tutarlı olması ve sosyal güvenlik haklarıyla ilişkilendirilmemesiyle daha da belirginleşmektedir. Dudová (2022), bu tür ödemelerin bakım emeğini görünür kılmakla birlikte, onu güvenceli bir istihdam alanına dönüştürmediğini vurgulamaktadır.

Türkiye'de evde bakım ve engelli bakım ödemeleri bu mekanizmanın tipik örnekleridir. Atasü-Topcuoğlu (2022), bu ödemelerin bakım emeğini “çarpık biçimde metalaştırdığını”;

kadınları bakım rolüne daha güçlü biçimde bağladığını ileri sürmektedir.

3.3. Koşulluluk, Hedefleme ve Annelik Merkezli Sosyal Yardım Rejimi

Aile temelli sosyal politikalarda cinsiyetçi sonuçların üretildiği bir diğer temel mekanizma, sosyal yardımların koşulluluk ve hedefleme yoluyla düzenlenmesidir. Orloff'un (1993) vurguladığı gibi, sosyal hakların koşullara bağlanması, kadınların sosyal vatandaşlığını dolaylı biçimde sınırlandırmaktadır.

Birçok sosyal yardım programı, çocukların eğitime devamı, sağlık kontrolleri veya bakım sorumluluklarının yerine getirilmesi gibi koşullara dayanmaktadır. Bu koşulların fiili muhatabı çoğu zaman annelerdir (Buğra & Candas, 2011). Bu durum, literatürde “maternalist sosyal politika” olarak adlandırılmaktadır. Daly'ye (2022) göre, maternalist yaklaşımlar anneliği sosyal politikanın merkezi kimliği haline getirmekte; kadınların sosyal vatandaşlığını bakım rolleriyle özdeşleştirmektedir.

Türkiye'de şartlı nakit transferleri, kadınların sosyal yardım sistemine çocukları üzerinden dahil edilmesine yol açmaktadır. Bu yapı kadınların bireysel sosyal haklarını güçlendirmekten ziyade, aile içindeki sorumluluklarını artırmaktadır (Kılıç, 2010).

3.4. Sosyal Hakların Hane Temelli Kurgulanması

Aile temelli sosyal politikaların en yapısal cinsiyetçi mekanizmalarından biri, sosyal hakların bireysel değil hane temelli olarak düzenlenmesidir. Sainsbury (1996), hane temelli sosyal hakların kadınların ekonomik bağımlılığını kurumsallaştırdığını savunmaktadır. Hane temelli sistemlerde kadınlar çoğu zaman “bağımlı eş” veya “bakım veren anne”

statüsüyle tanımlanmakta; bireysel sosyal güvenlik hakları sınırlı kalmaktadır. Lewis'e (1992) göre, bu yapı erkek geçim sağlayıcı modelin kurumsal bir yansımasıdır.

Türkiye'de sosyal yardımların büyük ölçüde hane temelli olması, kadınların sosyal politika alanındaki konumunu zayıflatmaktadır. Kılıç (2010), bireysel hakların zayıf olduğu bu yapı içinde kadınların aileye bağımlı hale geldiğini ifade etmektedir.

3.5. Mekanizmaların Bütüncül Değerlendirilmesi

Bu bölümde ele alınan mekanizmalar, aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçlarının tesadüfi değil, yapısal olduğunu göstermektedir. Bakımın aile içine devredilmesi, nakit transferleri, koşulluluk ve hane temelli haklar birlikte işlediğinde, kadınların sosyal ve ekonomik konumu sistematik biçimde zayıflamaktadır (Lewis, 2001; Korpi, 2000). Bu bulgular, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği açısından yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir sonraki bölümde, bu mekanizmaların Türkiye bağlamında nasıl somutlaştığı ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

4. TÜRKİYE'DE AİLE TEMELLİ SOSYAL POLİTİKALAR, BAKIM REJİMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Bu bölümde Türkiye'deki sosyal politika yapısı, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyetli sonuçları açısından mevcut literatür temelinde değerlendirilmektedir. Türkiye üzerine yapılan çalışmalar, sosyal yardım rejimi, bakım hizmetleri, kadın istihdamı ve aile politikaları gibi farklı alanlarda aile merkezli sosyal politika yaklaşımının belirleyici olduğunu göstermektedir (Buğra & Keyder, 2006; Kılıç, 2010; Dedeoğlu, 2012). Bu bölümde söz konusu literatürden

yararlanılarak Türkiye’de aile temelli sosyal politikaların tarihsel gelişimi, bakım rejiminin yapısı ve bu politikaların kadınların emek piyasası ve sosyal vatandaşlık konumu üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Türkiye’de sosyal politika alanında ailenin merkezi konumu, yalnızca refah rejiminin kurumsal eksiklikleriyle değil; aynı zamanda tarihsel devlet-toplum ilişkileri, emek piyasasının yapısı ve toplumsal cinsiyet rejimiyle birlikte şekillenmiştir. Türkiye’de aile, refahın ikincil bir tamamlayıcısı değil; çoğu zaman kamusal refahın yerine geçen asli bir mekanizma olarak konumlanmıştır (Buğra & Keyder, 2006). Bu durum, özellikle kadınların ücretsiz bakım emeği üzerinden işleyen örtük bir refah rejimi yaratmıştır. Dedeoğlu’na (2012) göre, Türkiye’de kadınların aile içi emeği, sosyal politikanın görünmez altyapısını oluşturmakta; bu emek kamusal sorumluluk alanı dışında bırakılmaktadır. Aile temelli sosyal politikalar bu görünmezliği kurumsallaştırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretmektedir.

4.1. Türkiye Refah Rejiminin Tarihsel Gelişimi ve Familialist Yönelimi

Türkiye’de refah rejiminin gelişimi, Batı Avrupa refah devletlerinden farklı bir tarihsel seyir izlemiştir. Geç sanayileşme, geniş kayıt dışı istihdam ve sınırlı sosyal güvenlik kapsamı, aileyi sosyal risklerin yönetiminde merkezi bir aktör haline getirmiştir (Özdemir, 2007). Cumhuriyet’in erken dönemlerinde sosyal politika daha çok formel istihdamda çalışan erkek işçilere yönelik sosyal sigorta mekanizmaları üzerinden şekillenmiş; kadınlar ve kayıt dışı çalışanlar büyük ölçüde bu sistemin dışında kalmıştır. Buğra’ya (2018) göre, bu dışlayıcı yapı aile içi dayanışmayı zorunlu kılmış ve kadınların bakım rolünü pekiştirmiştir.

1980 sonrası dönemde neoliberal dönüşümle birlikte sosyal politika alanında parçalı ve seçici bir yapı ortaya çıkmıştır. Sosyal yardımların genişlemesi, hak temelli bir refah anlayışından ziyade yoksulluğun yönetilmesine odaklanan bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir (Şenses, 2017). Bu süreçte aile, sosyal politikanın temel hedefi ve uygulama alanı olarak daha da merkezilemiştir.

4.2. Sosyal Yardımların Kurumsallaşması ve Hane Temelli Hedefleme

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de sosyal yardım sistemi niceliksel olarak önemli ölçüde genişlemiştir. Ancak bu genişleme sosyal hakların bireyselleşmesi yönünde değil, büyük ölçüde hane temelli ve koşullu bir yardım rejimi üzerinden gerçekleşmiştir (Buğra & Candas, 2011). Sosyal yardımların hedef kitlesi “yoksul aileler” olarak tanımlanmakta; yardımların fiili muhatabı ise çoğu zaman kadınlar olmaktadır. Kadınlar sosyal yardım sistemine annelik ve bakım rolleri üzerinden dahil edilmekte; bu durum maternalist bir sosyal politika anlayışını güçlendirmektedir (Eder, 2010). Şartlı eğitim ve sağlık yardımları, kadınların çocukların okul ve sağlık takibinden sorumlu tutulduğu mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır. Orloff’un (1993) sosyal vatandaşlık analizinde belirttiği gibi, bu tür koşulluluk mekanizmaları kadınların bireysel hak kapasitesini güçlendirmekten çok, onları belirli toplumsal rollere bağlamaktadır.

Türkiye’de sosyal yardımların siyasal meşruiyeti de büyük ölçüde aile ve annelik söylemi üzerinden kurulmaktadır. Aile söylemi sosyal yardımların hem ahlaki gerekçelendirilmesinde hem de siyasal kabulünde merkezi bir rol oynamaktadır.

4.3. Türkiye’de Bakım Rejimi: Aile, Kadın Emeği ve Kamusal Boşluklar

Türkiye’de bakım rejimi, aile temelli sosyal politikaların en somut biçimde gözlemlendiği alanlardan biridir. Erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetlerinin sınırlılığı, yaşlı ve engelli bakımının büyük ölçüde aile içinde karşılanması, bakım emeğini kadınların sorumluluğuna bırakmaktadır. Bu durum bakımın kamusal bir hak olarak tanınmasını engellemektedir (Daly & Lewis, 2000).

Dedeoğlu (2012), Türkiye’de bakım emeğinin “doğallaştırıldığını” ve kadınların bu emeği karşılıksız biçimde sunmasının toplumsal olarak beklendiğini belirtmektedir. Bu doğallaştırma, bakımın sosyal politika alanında ikincil bir konu olarak ele alınmasına yol açmaktadır. Evde bakım ve engelli bakım ödemeleri, bakım emeğini kısmen görünür kılsa da, bu emeği düşük ücretli ve güvencesiz bir faaliyet olarak kurumsallaştırmaktadır. Atasü-Topcuoğlu’na (2022) göre, bu durum bakımın çarpık bir biçimde metalaştırılması anlamına gelmektedir. Bakım ne tam anlamıyla kamusal bir hizmet ne de güvenceli bir istihdam alanı haline gelmektedir.

4.4. Kadın İstihdamı, Bakım Yüğü ve Politika Çelişkileri

Türkiye’de kadın istihdam oranlarının düşük seyretmesi, sosyal politika literatüründe sıklıkla aile temelli politikalarla ilişkilendirilmektedir. Kadınların emek piyasasına katılımını artırmayı hedefleyen politikalar ile bakımın aile içinde karşılanmasını varsayan sosyal politikalar arasında yapısal bir uyumsuzluk bulunmaktadır (Kılıç, 2010).

Kadınlar, hem ücretli emek piyasasında yer almaları hem de bakım sorumluluklarını yerine getirmeleri yönünde çelişkili beklentilerle karşı karşıya kalmaktadır. Toksöz’e (2012) göre, bu “çifte yük” durumu kadın istihdamının sürdürülebilirliğini

zayıflatmaktadır. Bakım hizmetlerinin kamusal olarak sunulmaması, kadınların istihdamdan çekilmesini rasyonel bir seçenek haline getirmektedir. Korpi (2000), bu tür politika çelişkilerinin kadın istihdamını yapısal olarak sınırlandırdığını belirtmektedir.

4.5. Familializmden Neo-Paternalizme: Güncel Dönüşümler

Son yıllarda Türkiye’de aile temelli sosyal politikaların yeni bir biçim kazandığı görölmektedir. Dedeoğlu (2022), bu dönüşümü “familializmden neo-paternalizme geçiş” olarak tanımlamaktadır. Bu yeni yapı, devleti aileyi hem koruyan hem de yönlendiren bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Neo-paternalist sosyal politika anlayışı, aileyi güçlendirme söylemiyle birlikte toplumsal cinsiyet rollerini daha da pekiştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu yaklaşım kadınları sosyal politikanın öznesi olmaktan çok, ahlaki düzenin taşıyıcısı haline getirmektedir.

Bu bölüm, Türkiye’de aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerinin tarihsel, kurumsal ve ideolojik boyutlarını ortaya koymuştur. Türkiye’de aile temelli sosyal politikalar, kadınların ücretsiz bakım emeğine dayanan örtük bir refah rejimi üretmektedir.

5. KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİF: REFAH REJİMLERİ, BAKIM POLİTİKALARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİğİ

Aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçlarını tam olarak kavrayabilmek için, bu politikaların farklı refah rejimleri içindeki konumunun karşılaştırmalı olarak ele alınması gerekmektedir. Sosyal politika literatürü uzun süre refah devletlerini sınıf temelli eşitsizlikler üzerinden analiz etmiş;

bakım emeği ve toplumsal cinsiyet ilişkileri bu çerçevede ikincil planda kalmıştır (Esping-Andersen, 1990, 1999). Feminist sosyal politika literatürü ise bu boşluğu doldurarak, bakım politikalarının refah rejimlerinin toplumsal cinsiyet sonuçlarını belirleyen temel unsurlardan biri olduğunu ortaya koymuştur (Lewis, 1992; Orloff, 1993).

Bu bölümde, sosyal demokrat, muhafazakâr/korporatist ve güney tipi refah rejimlerinde aile temelli sosyal politikaların nasıl yapılandığı ve bu yapıların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri ele alınmakta; Türkiye'nin bu rejimler içindeki özgün konumu tartışılmaktadır.

5.1. Refah Rejimleri Literatüründe Aile ve Bakımın Konumu

Esping-Andersen'in refah rejimleri tipolojisi, sosyal politikanın sınıfsal eşitsizlikleri nasıl yapılandırıldığını anlamak açısından önemli bir katkı sunmuştur. Ancak bu yaklaşım, bakım emeğini ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir (Lewis, 1992; Daly & Lewis, 2000).

Feminist literatür, refah rejimlerinin yalnızca piyasaya karşı sağladıkları koruma düzeyiyle değil; bireyleri aileye ne ölçüde bağımlı kıldıklarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Orloff'un (1993) geliştirdiği analitik çerçeve, kadınların sosyal vatandaşlığının aile ilişkilerinden bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymuştur.

Bu bağlamda bakım, refah rejimlerinin “kör noktası” olmaktan çıkmış; sosyal politika analizinin merkezine yerleşmiştir. Bakımın kim tarafından ve hangi koşullarda sağlandığı, refah rejimlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği performansını doğrudan etkilemektedir (Daly & Lewis, 2000).

5.2. Sosyal Demokrat Refah Rejimleri: Defamilialization ve Cinsiyet Eşitliği

Sosyal demokrat refah rejimleri, toplumsal cinsiyet eşitliği aısından en yüksek performansı gösteren rejimler olarak kabul edilmektedir. İskandinav ülkelerinde bakım hizmetlerinin kamusal olarak yaygın biçimde sunulması, kadınların emek piyasasına katılımını destekleyen temel unsurlardan biridir (Esping-Andersen, 1999). Bu rejimlerde erken çocukluk eğitimi ve bakımı evrensel bir sosyal hak olarak tanımlanmakta; ebeveyn izinleri cinsiyet eşitliğini teşvik edecek biçimde tasarlanmaktadır. Lewis'e (2001) göre, bu politikalar erkek geçim sağlayıcı modelin çözölmesini hızlandırmış ve bakımın kadınlara özğü bir faaliyet olmaktan çıkmasına katkı sağlamıştır.

Defamilialization kapasitesinin yüksek olması, kadınların sosyal haklara aile ilişkilerinden bağımsız olarak erişebilmesini mümkün kılmaktadır. Lister (2003), bu durumun kadınların sosyal vatandaşlık statüsünü güçlendirdiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini kurumsal olarak desteklediğini savunmaktadır.

5.3. Muhafazakâr ve Güney Tipi Refah Rejimleri: Aile Merkezli Bakım ve Eşitsizlik

Muhafazakâr/korporatist ve güney tipi refah rejimleri, aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçlarının daha belirgin biçimde gözlemlendiği bağlamlar sunmaktadır. Bu rejimlerde sosyal haklar çoğu zaman istihdam statüsü ve aile ilişkileri üzerinden tanımlanmaktadır (Sainsbury, 1996). Leitner'in (2003) familializm tipolojisi, bu rejimlerde aile bakımının nasıl kurumsallaştırıldığını analiz etmek aısından önemli bir araç sunmaktadır. Özellikle güney tipi rejimlerde, bakım hizmetlerinin sınırlı olması kadınların aile içi bakım rollerini güçlendirmektedir.

Da Roit ve Le Bihan (2010), bu ülkelerde yaygın olan bakım için nakit programlarının, kadınların bakım emeğini

görünür kılmakla birlikte, onları istihdam ve sosyal güvenlik açısından dezavantajlı konuma ittiğini ortaya koymaktadır. Bu tür politikalar, kadınların emek piyasasına katılımını teşvik etmek yerine, bakım rolünü kalıcılaştırmaktadır.

5.4. Türkiye'nin Karşılaştırmalı Konumu: Güçlü Familializm ve Sınırlı Defamilialization

Türkiye, refah rejimleri literatüründe çoğu zaman güney tipi refah rejimleriyle birlikte ele alınmakta; ancak birçok araştırmacı Türkiye'nin kendine özgü, daha güçlü bir familialist yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır (Buğra & Keyder, 2006; Kılıç, 2010). Türkiye'de aile temelli sosyal politikalar yalnızca bakım hizmetlerinin sınırlılığıyla değil, güçlü bir aile ideolojisiyle de desteklenmektedir. Bu durum, sosyal politikanın cinsiyetçi etkilerini derinleştirmektedir.

Türkiye'de bakım için nakit transferleri, güney tipi rejimlerle benzerlik göstermektedir. Ancak Atasü-Topcuoğlu'nun (2022) belirttiği gibi, bu politikalar daha zayıf bir sosyal hizmet altyapısı içinde uygulanmakta; bu da kadınların bakım yükünü daha da artırmaktadır. Defamilialization kapasitesinin sınırlı olması, kadınların aileye bağımlılığını artırmakta ve sosyal vatandaşlık statülerini zayıflatmaktadır (Dedeoğlu, 2022).

5.5. Karşılaştırmalı Bulguların Sosyal Politika Açısından Yorumu

Karşılaştırmalı analiz, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerinin tesadüfi değil, yapısal olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bakım hizmetlerinin kamusal olarak sunulmadığı refah rejimlerinde, kadınların istihdamı ve sosyal haklara erişimi sistematik biçimde sınırlandırılmaktadır (Korpi, 2000). Bu bağlamda Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sorunlar yalnızca ekonomik kaynak yetersizliğiyle açıklanamaz. Esping-Andersen (1999) ve Lewis

(2001), politika tasarımınnın normatif yönüne dikkat çekerek, aileyi merkeze alan yaklaşımların bilinçli tercihler olduğunu ortaya koymaktadır.

Karşılaştırılmalı literatür, Türkiye için aileyi dışlamayan; ancak bakımın kamusal sorumluluk olarak tanındığı bir sosyal politika çerçevesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, bir sonraki bölümde geliştirilecek politika önerilerinin kuramsal temelini oluşturmaktadır.

6. SONUÇ VE SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu makale, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini sosyal politika literatürü çerçevesinde kapsamlı biçimde incelemiştir. Elde edilen bulgular, aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçlarının istisnai uygulamalardan değil; refah rejimlerinin kurumsal mantığından kaynaklandığını göstermektedir (Lewis, 1992; Orloff, 1993; Daly & Lewis, 2000).

Makale boyunca geliştirilen kuramsal ve karşılaştırılmalı analizler, aile temelli sosyal politikaların kadınları açık biçimde dışlamadığını; ancak onları bakım emeği, annelik ve aile içi sorumluluklar etrafında tanımlayan bir sosyal vatandaşlık modeli ürettiğini ortaya koymuştur. Bu model, özellikle bakımın kamusal sorumluluk olarak tanınmadığı ve sosyal hakların bireyselleştirilmediği refah rejimlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir (Leitner, 2003; Korpi, 2000).

Bu çalışmanın en temel bulgusu, aile temelli sosyal politikaların dört ana mekanizma aracılığıyla cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiğidir. Birincisi, bakımın aile içine devredilmesi, kadınların ücretsiz bakım emeğini refah rejiminin görünmez dayanağı haline getirmektedir (Dedeoğlu, 2012; Daly & Lewis, 2000). İkincisi, nakit transferleri ve bakım için nakit

politikaları, kadınların bakım rollerini kurumsallaştırmakta; istihdamdan çekilmeyi rasyonel bir seçenek haline getirmektedir (Da Roit & Le Bihan, 2010; Dudová, 2022).

Üçüncüsü, sosyal yardımların koşulluluk ve annelik merkezli hedefleme yoluyla düzenlenmesi, kadınların sosyal vatandaşlığını bireysel haklar yerine bakım rolleri üzerinden tanımlamaktadır (Buğra & Candas, 2011; Daly, 2022). Dördüncüsü ise sosyal hakların hane temelli kurgulanması, kadınların ekonomik bağımlılığını kurumsallaştırmakta ve erkek geçim sağılayıcı modelin kalıntılarını sürdürmektedir (Sainsbury, 1996; Lewis, 1992). Bu mekanizmalar tek tek ele alındığında sınırlı etkiler yaratıyor gibi görünse de birlikte işlediklerinde güçlü ve kalıcı bir cinsiyet rejimi üretmektedirler (Korpi, 2000).

Türkiye örneğı, aile temelli sosyal politikaların cinsiyetçi sonuçlarının daha yoğun ve daha görünür biçimde ortaya çıktığı bir bağlam sunmaktadır. Türkiye’de sosyal politika mimarisi, aileyi hem sosyal risklerin taşıyıcısı hem de çözüm mekanizması olarak konumlandırmakta; bu durum kadınların bakım emeğini sistematik biçimde artırmaktadır (Buğra & Keyder, 2006).

Türkiye’de bakım hizmetlerinin sınırlılığı, sosyal yardımların hane temelli olması ve aileyi güçlendirme söyleminin politik merkeziliğı, defamilialization kapasitesini ciddi biçimde sınırlamaktadır (Kılıç, 2010; Dedeoğlu, 2022). Bu yapı kadınların emek piyasasına katılımını zorlaştırmakta; sosyal haklara erişimlerini aile ilişkilerine bağımlı kılmaktadır. Bu durum, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca kültürel normlarla değıl; kurumsal sosyal politika tasarımlarıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir.

Aile temelli sosyal politikaların eleştirisi, aileyi tümüyle dışlayan veya aile karşıtı bir sosyal politika yaklaşımını savunmak anlamına gelmemektedir. Sosyal politika açısından temel mesele, ailenin refah üretimindeki rolünün hangi sınırlar

içinde ve hangi toplumsal maliyetlerle desteklendiğidir (Daly & Lewis, 2000).

Bakım emeğinin aile içinde ve ücretsiz olarak karşılanacağı varsayımı, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle bağdaşmayan normatif bir çerçeve üretmektedir. Orloff'un (1993) belirttiğı gibi, kadınların sosyal vatandaşlık kapasitesi, aile ilişkilerinden bağımsız sosyal haklara erişimle mümkündür.

Bu bağlamda aile temelli sosyal politikalar, eşitlikçi bir refah rejiminin önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır. Aileyi merkeze alan yaklaşımlar, bakımın kamusal sorumluluk olarak tanınmasını geciktirmekte ve cinsiyet eşitliğini ikincil bir hedef haline getirmektedir (Lewis, 2001).

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda, Türkiye'de aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle yeniden yapılandırılmasına yönelik aşağıdaki politika önerileri geliştirilebilir:

- ***Bakım hizmetlerinin kamusal olarak yaygınlaştırılması***

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı ile yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin kamusal olarak yaygınlaştırılması, kadınların bakım yükünü azaltmanın en etkili yoludur (Esping-Andersen, 1999; Korpi, 2000). Bu hizmetlerin evrensel sosyal hak olarak tanımlanması, bakımın toplumsal değerini yükseltecektir.

- ***Nakit transferlerinin hizmet temelli politikalarla tamamlanması***

Bakım için nakit transferleri, hizmet sunumunun alternatifi değil; tamamlayıcısı olarak tasarlanmalıdır. Da Roit ve Le Bihan'ın (2010) bulguları, hizmet altyapısı olmadan sunulan nakit transferlerinin kadınları bakım rolüne daha güçlü biçimde bağladığını göstermektedir.

- ***Sosyal hakların bireyselleştirilmesi***

Sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik hakları, hane temelli yapıdan bireysel hak temelli bir çerçeveye kaydırılmalıdır. Bu dönüşüm kadınların sosyal vatandaşlık statüsünü güçlendirecek ve aileye bağımlılığı azaltacaktır (Sainsbury, 1996; Orloff, 1993).

- ***Toplumsal cinsiyete duyarlı politika yapımı***

Sosyal politika tasarım süreçlerinde toplumsal cinsiyet etki analizlerinin sistematik biçimde uygulanması gerekmektedir. Lister'e (2003) göre, toplumsal cinsiyet perspektifi içermeyen politikalar, eşitsizlikleri azaltmak yerine çoğu zaman yeniden üretmektedir.

Aile temelli sosyal politikalar mevcut halleriyle toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemekten çok, kadınların bakım emeğine dayanan örtük bir refah rejimini sürdürmektedir. Türkiye örneği, bu yapının yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda ideolojik ve normatif boyutlara sahip olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle aile temelli sosyal politikaların dönüştürülmesi, yalnızca teknik bir politika reformu değil; toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan bütüncül bir sosyal politika vizyonu gerektirmektedir. Bu makale, söz konusu dönüşüm için sosyal politika literatürüne kuramsal bir katkı sunmayı amaçlamıştır.

Bu çalışma, aile temelli sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini sosyal politika literatürü çerçevesinde ele alan bir derleme çalışması olarak, bakım emeğinin refah rejimlerinin işleyişindeki merkezi rolünü yeniden vurgulamaktadır. Literatürün bütüncül değerlendirilmesi, sosyal politikanın toplumsal cinsiyet açısından nötr bir alan olmadığını; aksine bakım emeğinin

kurumsal örgütlenme biçimleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. Bu nedenle sosyal politika analizlerinde bakım rejimlerinin, toplumsal cinsiyetli sosyal hakların ve aile–devlet–piyasa ilişkilerinin birlikte ele alınması, daha eşitlikçi ve kapsayıcı refah politikalarının geliştirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Atasü-Topçuoğlu, R. (2022). Gender inequality, the welfare state, disability, and distorted commodification of care in Turkey. *New Perspectives on Turkey*(66), 61-87. doi:<https://doi.org/10.1017/npt.2020.35>
- Buğra, A. (2018). *Sosyal politika yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Candas, A. (2011). Change and continuity under an eclectic social security regime: The case of Turkey. *Middle Eastern Studies*, 47(3), 515-528. doi:<https://doi.org/10.1080/00263206.2011.565145>
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211-228. doi:<https://doi.org/10.1177/0958928706065593>
- Da Roit, B., & Le Bihan, B. (2010). Similar and yet so different: Cash-for-care in six European countries' long-term care policies. *The Milbank Quarterly*, 88(3), 286-309. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2010.00601.x>
- Daly, M. (2022). The resilience of maternalism in European welfare states. *Journal of European Social Policy*, 32(3), 263-276. doi:<https://doi.org/10.1080/21582041.2022.2061042>
- Daly, M., & Lewis, J. (2000). The concept of social care and the analysis of contemporary welfare states. *The British Journal of Sociology*, 51(2), 281-298. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2000.00281.x>
- Dedeoğlu, S. (2012). Equality, Protection or Discrimination: Gender Equality Policies in Turkey. *State & Society*, 19(2), 269-290. doi:<https://doi.org/10.1093/sp/jxs002>

- Dedeoğlu, S. (2022). Special dossier editor's introduction Gender, care, and work in Turkey: From familialism to neo-paternalism. *New Perspectives on Turkey*(66), 4-10. doi:<https://doi.org/10.1017/npt.2022.11>
- Dudová, R. (2022). Cash for Care as Special Money: The Meaning and Uses of the Care Allowance in Close Relationships in the Czech Republic. *Feminist Economics*, 28(2), 329-355. doi:<https://doi.org/10.1080/13545701.2021.1988126>
- Eder, M. (2010). Retreating state? Political economy of welfare regime change in Turkey. *Middle East Law and Governance*, 2(2), 152-184. doi:<https://doi.org/10.1163/187633710X500739>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford University Press.
- Ferge, Z. (1997). The changed welfare paradigm: The individualization of the social. *Social Policy & Administration*, 31(1), 20-44. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9515.00035>
- Kılıç, A. (2010). Gender, Family and Children at the Crossroads of Social Policy Reform in Turkey: Alternating Between Familialism and Individualism,. M. Ajzenstadt, & J. Gal içinde, *Children, Gender and Families in Mediterranean Welfare States* (s. 166-179). Dordrecht: Springer.
- Korpi, W. (2000). Faces of inequality: Gender, class and patterns of inequalities in different types of welfare states. *Social Politics: International Studies in Gender. State & Society*, 7(2), 127-191. doi:<https://doi.org/10.1093/sp/7.2.127>

- Leitner, S. (2003). Varieties of familialism: The caring function of the family in comparative perspective. *European Societies*, 5(4), 353-375. doi:<https://doi.org/10.1080/1461669032000127642>
- Lewis, J. (1992). Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, 2(3), 159-173. doi:<https://doi.org/10.1177/095892879200200301>
- Lewis, J. (2001). The decline of the male breadwinner model: implications for work and care. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 8(2), 152-169. doi:<https://doi.org/10.1093/sp/8.2.152>
- Lister, R. (2003). *Citizenship: Feminist perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mkandawire, T. (2005). *Targeting and universalism in poverty reduction*. . UNRISD programme papers on social policy and development.
- Orloff, A. S. (1993). Gender and the social rights of citizenship. *American Sociological Review*, 58(3), 303-328. doi:<https://doi.org/10.2307/2095903>
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Sainsbury, D. (1996). *Gender, equality and welfare states*. Cambridge University Press.
- Sainsbury, D. (1999). Taxation, family responsibilities and employment. . D. Sainsbury içinde, *Gender, Work & Organization* (s. 185-209). Oxford: Oxford University Press.
- Saraceno, C., & Keck, W. (2010). Can we identify intergenerational policy regimes? *European Societies*,

12(5), 675-696.

doi:<https://doi.org/10.1080/14616696.2010.483006>

Staab, S. (2012). Maternalism, male-breadwinner bias, and market reform. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 19(3), 299-332. doi:<https://doi.org/10.1093/sp/jxs006>

Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Kadın Emeği*. Ankara: Varlık.

Verbakel, E., Glaser, K., Amzour, Y., M., B., & Broese van Groenou, M. (2022). Indicators of familialism and defamilialization in long-term care: A theoretical overview and introduction of macro-level indicators. *Journal of European Social Policy*, 33(1), 34-51. doi:<https://doi.org/10.1177/09589287221115669>

Zagel, H. (2021). Conceptualising state-market-family relationships in comparative research: a conceptual goodness view on defamilization. *Journal of Social Policy*, 50(4), 852-870. doi:<https://doi.org/10.1017/S0047279420000549>

SOSYAL POLİTİKA
ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com